

ПАРДОЗГА МУХТОЖ ЭМАС

Абдулла Кодирий ёзган машхур романнинг биринчи нашрларини ўқиши менга наисбет эттанидан мамнумланган. Хозир ҳам «Утган кунлар»нинг 1926 йил чорибатиган нусхасини китоб жаҳонимдан да эҳтийат килиб сақлаянишади. Бунондайда киёлгина дарвазада бир неча бор кўриш баҳтига мусарсар булганман. Шунинг учун китобнинг кайта нашри тўғрисидаги балан мулодазаларини ўтказишадига мутакаббис.

«Утган кунлар» романнин биринчи марта, 1926 йил ёзида Туркестон шахрининг Таша қўйногуда кўрганим. Тога Мирзаҳамад Бобошев замонга зайли билан қўйилса бориб қолган эди.

...Биз сакнисиз ўсмир арип бўйдаги кўйалмазорга тўшадиган кигиз устига ўтказлаган кўпчалада ўтирадик.

— Бу романни кўрганимизла? — деди тогам китобни кўйига олиб. — Абдулла Кодирий ёзган, жуда яхши. ...Моиҳа онагизни ўқишини, битиргач, сизларга беради...

Туркестондо туғлантади оразу Бухорада ушадил. Қишлоқ хўжалинг техникумидаги ўқиб юрган чоригимиз эди. Бир куни курдосим, каттакўргонлик. Мамара сул деган ўсмир шадар кутубхонасидан «Утган кунлар»нинг биринчи китобини топиб келди.

— Бир оғутни ўтиб базур олдим, — деди кўйиниб.

— Нечакунга берди, биз ҳам ўқиши.

— Бинга ҳам берид тур, ўтрок.

Иштепкандар кўп эди. Маслаҳат билан кечкурун ёткознага ийнинчилик. Одатда шов-шув, тус-тўполон бўладиган хона сув сепандек жимжит. Мамара сул эшикнида кираверниша, устида доним катта тунуна чойнан, кружка, юн қолдиклар турдаган кичинча столни уртага, ягона, хира лампочка остига сурб. Ёнга ўтириб олди. Кўли билан тинчланмаган ишорасини билдириб, ўқишини кирдиши.

...Отабекнинг кимлиги, унинг Марғинса сафари, Кумушга ошиқ бўлнини тинглайдига. Нафасимиз ичимизга туштандиган сукутдамиз. Қимидир кўзгалди, каравот тиғирласа ҳам олайб қараймиз. Бухоринча новча, шуҳ Раҳмат Камолининг «ана ёзиш, ана китоб...» дега пичирлашига ҳам «жим!» танбехи ёғили. Гўё ўзимиз воеқалар орасида ўргандек эди. Айниска, тухмат билан Отабек ва Мирзакарим кутидориндор пористига келтирилиши фомасини юраларни титратиб юборарди. Хонининг адолатлисиги, Тошкент камали, исен, ур-йинк, қатлар даҳшатини эди. Яхшини, пировард сиртмоқ тортилмай, кўнглини ёршиди.

Мамарасул китобни ўтиб тутади. Енсал кимир этмай ўтиридик. Давомини тонг отугнина ўзитига шай эди.

— Виринчи бўлим тамом, — деди у, — бошқа куни ийнинчи бўлнимини ўтириб.

— Тезор қелтиришинг, ўтрокон.

— Дарсдан жавоб олиб берамиш.

— Файтиңга ҳам пул йигамиз.

Китоб кўлдан-кўлга ўтди. Утирганлар кафларда бир жавобга тутган каби ҳаяжон ва эҳтиёткорлик билан унинг муқова ва варақларни сийалаб кўриб, бир-биралига узатар эдилар.

Мамарасул Бобеининг хизмати билан ўта ёткознада «Утган кунлар»нинг ийнинчи вучини бўлмаларни ҳам ўзитиганим. Бу саҳоватни қироат 1929 йил баҳорида бўлганди. Учинчи бўлим

муқовасидаги мунгли манзаранинг ўзиён кишини қалбини зирнинатиб юборарди. Ваҳмали мозористон... Кекса дарахт остидаги қабр ёнида буқчайган бир йигит ўтиради.

Шу йили, кейинги йилларда ҳам бу китобни дўйондан төшиг бўлмади. Шахарнинг қадимий расталаридаги кўлдан олини мумкин эди.

«Мехрообан чайёни»ни ҳам китоб магазинидаги олини угтургади. Фарғона-нин курдосим Султонали ўз ўтиридан бир нусхасини келтирганди. Унин нафаридаги ўтиганимиз. 1931 йилнинг кукламизда қишлоқларга ишга чиқди. Колхозлар янги тузилган. Тўрт талаба Вобкент районига тушдиди. Мен — Косяри ароғочастасига, Султонали — Кумушкент кишлоқларга шўрсона. Вазифамиз — тракторда ер ҳайдаш, чигит экин агротехникасини назорат қилиш. Отда дала айланганима балзан Кумушкента ўтиб, китобни ўқиб бўлдинганин, деб ҳабар оламан.

Охири нафаридаги мунгли маънайдаги олини угтургади. Масалан, «Наво қўйин» бобидаги бинорини сарҳадда «...Хон мусулмон, бес мусулмон, халқ мусулмон, бувнинг устича қараша эди. Ўғирлик қўйлон учун кўп кесиладир ва дорго осиладир, зонилар билан зонилар (роҳишибозлик) ҳам пешитдан (томдан) тошланадурлар, ичилик ичон учун кирп ҳарда урладир...» жумласидаги «хўжилар ҳам шарнатча эди» деган сўзлар олиб ташланган. (Янги босмада 217-бет, 1926 йилнига нашрида 100-бет). Натижада давр, шароит, конунингтига путур ётган.

«Хонисиз бир ҳабар ва кўйин» бир кече» бобидаги биринчи сарҳадда охирда «...Лекин... Лекин дарబозининг қаршиидаги машъум тол ёғочи унга қараб қулгандек бўлар эди. «Борингиз эшигим ёнида тўхтаманзиг, орезис...» деган жумла, «...уястис, менинг уйимда ўрин ўй...». Борингиз эшигим ёнида тўхтаманзиг бед ўзартиртилган. (Янги босмада 223-бет, дастлабла нашрида 107-бет).

Шу сарҳаддаги «...Улар чурк этмайгина кетар эдилар» ибораси «Улар чурк этмай кетар эдилар» этиб, таъкид ва ургусиз, бўш маънога айлантирганди.

«Душанба куни кечаси» бобидаги во-келнида Кумушни ўзиранда учун келип, томни ташетаган. Муталим Отабек ўзиди, унинг шериги Содикин бўйига, кўкрагига хашкар уриб, тушкурадан судраб чиқариди босбосидаги кибодини хаммамиздан ўзиранда шадиди. Шуңда:

— Тезор келинг, Ҳомид ага. Отабекни ўзидирдик, — деди шошиби Отабек.

— Ах! — деб юриб келид Ҳомид», деган жумла «Ах! — деб юргиюр келид Ҳомид» деб тутатиганди. (Кайта босма, 23-бет, 1926 йилнига нашрида 141-бет). Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид. Кўйинан ўзиги кадам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

«Душанба куни кечаси» бўшланишида иккича бўлни тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

«Душанба куни кечаси» бўшланишида иккича бўлни тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги кадам юргири келидади.

Бўлар бир неча жумла орасидан то-

пилан тозигандар. Агар романнинг учун бўлни тўлиқ таққосланган кўрилса, кўзига юргири келид. Ажаб, иккича кадам жойда турган одам юргири келид, ўзиги